

Hushållens bristfälliga livförsäkringskydd i Finland

av Seppo Kari och Outi Kröger

Seppo Kari
seppo.kari@vatt.fi

Hushållen är bristfälligt försäkrade för risken att familjens huvudsakliga försörjare dör. Endast var tredje finländare i arbetsaktiv ålder har en livförsäkring och försäkringarna täcker i genomsnitt mindre än en tiondedel av underskottet i dödsfallsskyddet. Det genomsnittliga trygghetsunderskottet beräknas vara omkring 130 000 euro per hushåll.

Outi Kröger
outi.kroger@vatt.fi

I. Inledning

Försörjarens död kan innebära en betydande utkomstrisk för familjens barn och den efterlevande maken. Socialtrygghetssystemet erbjuder de försörjningsbehövande ett partiellt skydd och det kan kompletteras med frivilliga livförsäkringar och med besparingar

Livförsäkringsskyddets nivå varierar kraftigt mellan olika länder. Skillnaderna har förklarats bl.a. med faktorer som gäller inkomstnivå, finansmarknadens utvecklingsstadium, religion och den offentliga sektorns roll.¹ Flera undersökningar har också rapporterat om betydande skillnader mellan hushållen inom länderna. En del familjer har inget frivil-

ligt livförsäkringsskydd alls och hos en stor del av dem som har försäkring är skyddets nivå mycket låg.² Inkomst- och utbildningsnivån har visat sig korrelera med efterfrågan på försäkringar. Benägenheten att teckna försäkringar är större hos höginkomsttagare och högutbildade.

Av en enkät om finländarnas sparande och kredittagning (Finansbranschens Centralförbund 2007) framgick att bara 33 procent av 15-74-åringarna hade en livförsäkring med

Seppo Kari är forskningsdirektör och Outi Kröger projektchef vid Statens ekonomiska forskningscentral, vid dess enhet för utredningar som gäller beskattning och social trygghet.

dödsfallsskydd. Frågan om behovet av frivilligt livförsäkringsskydd och skyddets nivå fick offentlig uppmärksamhet också för tre år sedan i samband med tsunamikatastrofen i Asien. Av de finländare som miste livet hade endast två av fem en risklivförsäkring. Den genomsnittliga ersättningssumman från försäkringarna var 30 000 euro (Finska Försäkringsbolagens Centralförbund 2005), vilket torde ligga klart under den genomsnittliga årsinkomsten för katastrofens offer i arbetsaktiv ålder. Nivån måste betecknas som låg; barns trygghetsbehov efter försörjarens död är något som kan fortgå i flera år, ibland flera årtionden.

I denna artikel studeras finländska hushålls dödsfallsskydd och dess tillräcklighet. Artikeln baserar sig på en utredning (Kari et al. 2007) som gjorts vid Statens ekonomiska forskningscentral på uppdrag av Finansbranschens Centralförbund. Där presenteras beräkningar om trygghetsbehovet till följd av försörjarens död, den existerande offentliga och privata tryggheten samt trygghetsunderskottet. Begreppet trygghetsunderskott hänvisar till att tryggheten är otillräcklig och det definieras som det tilläggsbelopp som behövs för att de efterlevande familjemedlemmarna skall kunna behålla samma materiella levnadsstandard som de hade före försörjarens död. I beräkningarna beaktas att trygghetsbehovet kan vara långvarigt; hos barn antas det fortgå tills de uppnår arbetsaktiv ålder och hos make med lägre inkomster fram till pensionsåldern.

Till metoden följer utredningen en tidigare utredning som rapporterats i publikationen Sigma om underskottet avseende livförsäkringsskydd i Förenta staterna och fyra andra industriländer (Sigma 2004). Beräkningarnas centrala antaganden är i största möjliga mån desamma för att resultaten skall gå att jämföra.

2. Trygghetsunderskott – begreppsapparat och beräkningsmetod

Underskottet i livförsäkringsskyddet vid försörjarens död utgör alltså beloppet av de tilläggsresurser med vilka levnadsstandarden för de försörjningsbehövande långsiktigt kan bevaras på samma nivå som före dödsfallet. Dess storlek beräknas genom att man först räknar ut de försörjningsbehövandes totala trygghetsbehov och från det avdrar den existerande trygghetens belopp:

$$\text{Trygghetsunderskott} = \text{Trygghetsbehov} - \text{Existerande trygghet}$$

Trygghetsbehovet utgörs av de inkomstförluster och merutgifter som försörjarens död ger upphov till. Den existerande tryggheten omfattar offentligt dödsfallsskydd samt trygghet i form av frivillig livförsäkring och hushållets förmögenhet.

Beräkningen inkluderar både återkommande poster, såsom försörjarens förlorade förvärvsinkomst och de efterlevandes familjepensioner, och engångsutbetalningar, såsom livförsäkringsersättningar. I beräkningarna görs dessa kommensurabla genom att alla återkommande inkomster och förluster diskonteras till dödsfallstidpunkten. Samtliga komponenter i beräkningen av trygghetsunderskottet representerar sålunda kapitalvärden. Själva trygghetsunderskottets storlek beskriver likaså ett kapitalvärde. Det går följaktligen att jämföra med engångsersättningen från en försäkring.

Beräkningarna har gjorts för tre olika typ-hushåll i fyra ålderskategorier med avseende på försörjarens ålder. Familjens huvudsakliga försörjare antas förvärvsarbete. De granskade typerna av hushåll är ett barnlöst par samt barnfamiljer med ett eller flera barn. Ålderskategorierna för familjens huvudsakliga försörjare är 25–34, 35–44, 45–54 och 55–64 år. För dessa typfamiljer har medeltalet uträknats för inkomster, tillgångar och skulder utgåen-

de från Statistikcentralens inkomstfördelningsstatistik (året 2004). Det offentliga pensionsskyddets belopp har uppskattats utgående från skriftliga beskrivningar av förmåner i enskilda fall. Det offentliga dödsfallsskyddet utgörs av den efterlevande makens och barnens familjepensioner från Folkpensionsanstalten och arbetspensionssystemet och av arbetstagares grupplivförsäkring. Övriga socialskyddsformåner har lämnats utanför granskningen. Uppskattningen av det frivilliga livförsäkringsskyddets storlek baserar sig i sin tur på data från försäkringsbolagens register.³

Vid beräkningen av trygghetsbehovet tillämpas antaganden som i stor utsträckning följer antagandena i Sigmas utredning. Uppskattningen av hushållets inkomstförluster baserar sig på försörjarens årsinkomst efter skatter. Kapitalinkomster är inte medräknade, eftersom de övergår till arvtagarna. Nuvärdet av inkomsterna beräknas med antagandet att den efterlevande makens trygghetsbehov fortsätter till 64 års ålder. Inkomstens andel av det som skall ersättas utgör till en början 2/3 och minskar stadigt efter 36 års ålder tills det sjunkit till 0,5 när maken fyller 64 år. Samtidigt upphör ersättningsbehovet. Inkomstflödet diskonteras med 4 procents ränta. I

bedömningen av trygghetsbehovet beaktas också hushållets skulder. De ökar trygghetsunderskottet med hela sitt belopp.

Trygghetsbehovet täcks med hushållets placerade medel, offentligt dödsfallsskydd och frivilliga försäkringar. Egen bostad och fritidsbostad i familjens bruk lämnas utanför beräkningen av trygghetsunderskottet. Enligt samma praxis som i publikationen Sigma tas av hushållets förmögenhet hälften av de placerade tillgångarna som täckning för trygghetsbehovet. Familjepensionen för barn har medräknats tills barnet fyller 18 år och den efterlevande makens familjepension fram till uppnådd pensionsålder. Dessa inkomstflöden diskonteras till tidpunkten för den avlidnes död.

3. Dödsfallsskyddets underskott i Finland – Resultat

Tabell 1 visar resultaten av beräkningarna angående storleken på dödsfallsskyddets underskott i Finland. I tabellens första del granskas trygghetsbehovet, m.a.o. de tilläggsresurser som behövs för att hushållet efter försörjarens död skall kunna täcka bortfallet av förvärvsinkomster och återbetalningen av skulder.

Tabell 1. Underskott i livförsäkringsskyddet i Finland, genomsnitt per hushåll, EUR					
	Ålderskategori				
	25-34	35-44	45-54	55-64	Alla
Antalet hushåll	242 037	334 124	329 525	270 030	1 175 716
I Trygghetsbehov per hushåll	438 025	381 844	250 243	109 248	293 917
II Existerande trygghet per hushåll					
Hushållets förmögenhet	45 612	60 780	78 741	86 252	68 542
Offentlig trygghet, sammanlagt	166 321	173 472	107 305	38 323	122 415
Livförsäkringsskydd	15 114	14 301	12 950	5 536	12 077
Totalvärde	204 242	218 163	159 625	86 985	168 762
III Trygghetsunderskott per hushåll	233 783	163 681	90 617	24 924	125 766

Tabell 2. Trygghetsunderskott i sex länder

	Finland	Australien	Italien	Tyskland	Taiwan	USA
Trygghetsunderskott netto per BNP, %	97	121	49	120	83	105
Källor: Sigma 2004, egna beräkningar						

Trygghetsbehovet i hushållen med försörjare i arbetsaktiv ålder är i genomsnitt nästan 300 000 euro. Störst är behovet i den lägsta ålderskategorin (25–34), ca 440 000 euro, och det minskar till ca 110 000 euro med försörjarens stigande ålder (55–64).

Genom att från trygghetsbehovet subtrahera den förmögenhetsbaserade tryggheten, den offentliga trygghetens nuvärde och det individuella försäkringsskyddet får man ett uppskattat värde för trygghetsunderskottet per hushåll. I typhushållen i undersökningen utgör det i genomsnitt 126 000 euro per hushåll och varierar för de olika ålderskategorierna från 25 000 euro till 234 000 euro. Livförsäkringsskydd baserat på frivilliga försäkringar har hushållen i genomsnitt för 12 000 euro.

Den existerande tryggheten täcker sålunda i genomsnitt bara något under 60 procent av hela trygghetsbehovet. I den yngsta ålderskategorin för försörjare är den genomsnittliga täckningen mindre än 50 procent. Frivilliga livförsäkringar står för en mycket liten andel. I genomsnitt täcker de endast omkring 4 procent av trygghetsbehovet som helhet och omkring 9 procent av trygghetsunderskottet innan försäkringarna beaktas.

Beräkningarnas uppgift om livförsäkringsskyddet per hushåll är baserad på dödsfallsersättningen från försäkringar tecknade av män som nettobelopp efter en eventuell sparlivförsäkringssumma. Den sammantagna ersättningssumman för varje ålderskategori har dividerats med antalet hushåll som kategorin omfattar. Livförsäkringsskyddets låga nivå förklaras delvis av att bara ungefär var tredje försörjare har en livförsäkring.

Trygghetsunderskottets storlek kan också betraktas på samhällsekonomisk nivå. Denna

siffra får man genom att multiplicera medeltalet för underskottet i varje ålderskategori med hushållens antal. Uträknat på det sättet blir trygghetsunderskottets totalbelopp 148 miljarder euro, vilket motsvarar 97 procent av Finlands bruttonationalprodukt.

Såsom tidigare nämdes har utredningen som gäller Finland gjorts med de beräkningsgrunder som publikationen Sigma tillämpar i en kartläggning av trygghetsunderskottet i fem industriländer. Även om skillnader i materialunderlaget och beräkningsmetoderna gör att utredningarna kanske inte är helt jämförbara, är det av intresse att i grova drag betrakta hur underskottsuppskattningen som gäller Finland placerar sig internationellt sett.

Siffrorna i tabell 2 visar att trygghetsunderskottet i Finland i förhållande till bruttonationalprodukten ligger på genomsnittsnivån för denna grupp av länder. Jämfört med läget i Finland är underskottet betydligt större i Australien, Tyskland och USA, medan det i Italien och Taiwan är mindre.

4. Avslutande kommentarer

Sammanfattningsvis kan man av de presenterade beräkningarna konstatera, att finländska hushåll förefaller att ha garderat sig mycket bristfälligt mot utkomstrisken i samband med den huvudsakliga familjeförsörjarens död. Trygghetsunderskottet beräknas utgöra i genomsnitt 126 000 euro per hushåll. Det frivilliga livförsäkringsskyddet är både absolut och relativt sett lågt, 12 000 euro per hushåll och bara 4 procent av hela trygghetsbehovet. Siffrorna är låga i internationell jämförelse. Vid beräkningen har beaktats direkta inkomstförluster till följd av familjeförsörja-

rens död, men inte exempelvis försörjarens arbetsinsats i skötsel av hem och fastighet. I det avseende är trygghetsunderskottet snarare underskattat än överskattat i beräkningen.

Vad är det då som gör att man i planer som gäller familjens ekonomi inte i tillräcklig mån uppmärksammar försörjarens dödsfallsrisk? En orsak kan mycket väl vara att ämnet är obekvämt; sin egen eller en familjemedlems död är något man helst inte vill tänka på. En förklaring kan också ligga i överdimensionerade föreställningar om välfärdssamhällets skydd för medborgarna.

I undersökningen har använts en relativt enkelt beräkningsmetod, där utgångspunkten varit att möjliggöra uppskattning av trygghetsunderskottets storlek med aggregerad statistik som underlag. Vid fortsatta undersökningar bör man eftersträva att effektivt utnyttja individbaserade data såsom statistik om inkomstfördelning. I Finland har ett problem med dessa data varit avsaknaden av uppgifter om hushållens försäkringsskydd. Att komplettera materialet på denna punkt vore ett viktigt steg framåt och skulle öppna betydande möjligheter till vidare forskning. Beräkningarna kunde göras på hushållsnivå med utnyttjande av materialets rikhaltiga datainnehåll om familjens åldersstruktur, inkomster, förmögenhet och andra bakgrundsfaktorer. På det sättet kunde man få en rätt detaljerad bild av trygghetsunderskottets nivå och variationer i olika typer av hushåll. Materialet skulle även kunna användas för allmänna studier av faktorer som förklarar efterfrågan på livförsäkringar.⁴

Källor

- Beck, T. och Webb, I.: "Economic, Demographic, and Institutional Determinants of Life Insurance Consumption Across Countries", *World Economic Review* 17, May 2003, 51-88.
- Bernheim, D. – Forni, L. – Gokhale, J. – Kotlikoff, L.J. (2003a): "The Mismatch between Life Insurance Holdings and Financial Vulnerabilities:

Evidence from the Health and Retirement Survey." *American Economic Review* 93, 354–365.

Bernheim, D. – Forni, L. – Gokhale, J. – Kotlikoff, L.J. (2003b): "Are Life Insurance Holdings Related to Financial Vulnerabilities?" *Economic Inquiry* 41, 531–554.

Black, K. Jr. och Skipper, H.D.: "Life & Health Insurance", New Jersey: Prentice Hall, 13th edition, 2000.

FC (2007): "Säästäminen ja luotonkäyttö" (Sparande och kredittagning), Undersökningsrapport, Finansbranschens Centralförbund rf.

FCF (2005): "Finländarnas livförsäkringsskydd svagt. Försäkringsersättningarna efter tsunamin i Asien ca 12 milj. euro." *Finska Försäkringsbolagens Centralförbunds pressmeddelande* 31.3.2005.

Kari, S., Kröger, O. och Kosonen, T. (2007): "Vakuutusurvan vaje huoltajan kuoleman kohdatessa. Julksien turvan taso ja yksityinen henkivakuutusurva." (Underskott i försäkringsskyddet vid försörjares död. Offentliga trygghetssystem och privat livförsäkringsskydd). VATT-Diskussionsunderlag 424, Statens ekonomiska forskningscentral, Helsingfors.

Lin, Y. – Grace, M. (2005) *Household Life Cycle Protection: Life Insurance Holdings, Financial Vulnerability and Portfolio Implications*. Manuscript, Georgia State University.

Sigma (2004): "Life assurance protection gap", *Sigma* 4/2004, Swiss Reinsurance Company, Zürich.

Noter

- ¹ Se t.ex. Black och Skipper (2000), samt Beck och Webb (2003).
- ² Se t.ex. Bernheim et al. (2003a, b) och Swiss Re: *Sigma* 4/2004.
- ³ Utgående från materialet kan man beräkna att omkring 35 procent av familjeförsörjarna i arbetsaktiv ålder har en risklivförsäkring. Försäkringarnas ersättningssumma är i genomsnitt 32 400 euro per arbetsaktiv försäkrad. I denna grupp av försäkrade var ca 70 procent män och ca 30 procent kvinnor.
- ⁴ Exempel på motsvarande undersökningar som utnyttjar mikrodata är bl.a. Bernheim et al. 2003a, 2003b och Lin och Grace 2005.